

חומרי עזר 2 / דף קריאה ודיון להרחבה על המושג "עדות"

על המושג "עדות"

1. עדות Testimony

עדות היא מסירת דברי העד. במסורת הפילוסופית והמשפטית של העולם המערבי, העדות מבוססת ומוגדרת פורמלית מתוקף נוכחותו של העד באירוע. עדות ראייה, עדות ממקור ראשון הנמסרת במילים, או עדות שמיעה מבססות ראייה בבית המשפט, לצד כללים משפטיים וגורמים נוספים. אולם בימינו, בעידן המשדר טראומה, שתיקה וקושי לייצג את הנראה, משבר עובר על יכולתו של העד לגולל את סיפורו וליטול עליו אחריות למען הכלל. שיח העדות ממלא מקום מרכזי במחשבה על הקשר בין היסטוריה וזיכרון לאחר השואה. העדות מופיעה בפרקטיקות של השפה העוסקות בשאלת האמת, בין שמדובר בעדות מודעת (בשיח ההיסטורי) ובין שמדובר בעדות בלתי מודעת (בשיח הפסיכואנליטי).

המושגים עדות, עובדה ואמת קשורים ביניהם קשר הדוק. "להעיד, משמעו לא רק לספר, כי אם להתחייב, ולחייב את הדין וחשבון בפני הזולת: לקחת אחריות - במילים - על ההיסטוריה או על אמיתה של ההתרחשות, על מה שעל-פי הגדרה הוא מעבר לאישי, על מה שיש לו תקפות ותוצאות כלליות" (פלמן, 1991:5). שאלת העדות קושרת בין ההיסטוריה לבין דרכי הסיפור (Narration), בין הדברים שאירעו לבין צורת מסירתם הסיפורית באמצעות הזיכרון. עדות היא פרקטיקה של שיח, נְדָר לְסַפֵּר, לייצר פעולת דיבור כהוכחה ממשית לאמת. משבר העדות, המקביל למשבר בייצוגו של אירוע, הופך למרכזי במיוחד נוכח ההיסטוריה הטראומטית של המחצית הראשונה של המאה העשרים.

נשאלת השאלה: מה תוקף עדותו של העד? האם העובדה שנכח באירוע אכן מקרבת אותו ל"אמת"? או שמא, כפי שנטען לא אחת, דווקא היותו שם, קרוב להתרחשות, מסתירה ממנו את "התמונה הגדולה" ומגבילה אותו בהבנת האירוע? מה תוקפה של עדות הנמסרת כעבור זמן, העלול לטשטש ולהחליש את זיכרונו של העד? האם אפשר בכלל להתייחס לעדותו כאל עדות "אותנטית", בהתחשב בעובדה שהיא מתווכת וזוכה למשמעות על-ידי אין-סוף עדויות אחרות הנוגעות לאירוע? מה דינה של עדות הנמסרת בפעם השנייה ובפעם השלישית? האם החזרה על העדות היא ערובה לשימור הסיפור, או דווקא לשינויו?

מתוך ספר בהכנה מאת דן ערב ודוד גורביץ'.
הדגשים במקור.

שאלת הדיון:
כיצד תענו על השאלות המועלות
בפסקה האחרונה?

חומרי עזר 2 / דף קריאה ודיון להרחבה על המושג "עדות" / המשך

2. הדיפרנד

(9) מטבעו של קורבן שלא להיות מסוגל להוכיח שנגרמה לו עוולה. בעל הקובלנה הוא מישהו שנגרם לו נזק ויש בידיו האמצעים להוכיח זאת. הוא הופך לקורבן אם הוא מאבד אמצעים אלה. הוא מאבדם למשל אם קורה שהאחראי (auteur) לנזק הופך להיות, בצורה ישירה או עקיפה, השופט שלו. יש לו סמכות לדחות את עדותו בתור שקרית או למנוע את פרסומה. [...] "העבירה המושלמת" אינה כרוכה בחיסול הקורבן או העדים [...]. אלא בהשגת שתיקתם של העדים, חירשות השופטים ואי-עקביותה (אי-שפיותה) של העדות. כך מנטרלים את המועץ, את הנמען, את המובן של העדות; הכול [מתנהל] איפוא כאילו מושג ההוראה (הנזק) לא היה קיים.

... (12) אני מעוניין לכנות "דיפרנד" את המקרה שבו בעל הקובלנה מחוסר אמצעי טיעון והופך לפיכך לקורבן. אם המועץ, הנמען והמובן של העדות מנוטרלים, הכול [נראה] כאילו לא היה נזק. מקרה של דיפרנד בין שני צדדים מתקיים כאשר ה"ניהול" של העימות שמציבם זה מול זה נוצר בניב של אחד מהם, ואילו את העוולה שממנה סובל האחר אי-אפשר לבטא בניב הזה.

... (22) צריך לחפש הרבה כדי למצוא את הכללים החדשים ליצירה ולשרשור של היגדים שמסוגלים לבטא דיפרנד שהתחושה מסגירה, אם איננו רוצים שהדיפרנד הזה יושתק לאלתר במחלוקת, ולא יהיה שימוש בקשב שיצרה התחושה. זה מה שמונח על כף המאזניים בספרות, בפילוסופיה, לפעמים בפוליטיקה - להעיד על דיפרנדים ולמצוא להם ניבים.

מתוך: ליוטאר, ז'פ. (1996), "הדיפרנד", תיאוריה וביקורת 8, ירושלים: ון ליר. תרגום: א. אזולאי.

שאלות לדיון:
מה הבעייתיות שעליה מצביע ליוטאר באשר לעד ולתהליך מתן העדות?
כיצד ניתן להבין את מה שליוטאר מתאר בהקשר של עדות פלסטינים על הנכבה?

3. הפנים של האחר

מבין כל איברי הגוף, הפנים הן העירומות ביותר [...] והאדם משתדל לחפות על כך בגינונים ובהעמדות פנים למיניהן. הפנים חשופות ומאוימות, [אך] עם זאת הפנים אוסרות עלינו להרוג. [...] "לא תרצח" הוא הדיבר הראשון של הפנים. זה צו. אמת, רצח הוא מעשה בכל יום; אפשר להרוג את האחר. התביעה האתית אינה בבחינת הכרח אונטולוגי. אין בכוחו של האיסור על רצח לעשות שהרצח יהא בלתי אפשרי. [...] היחס אל הפנים הוא אתי מעיקרו. אל מול הפנים של האחר, השתיקה בלתי אפשרית: אתה לא יכול אלא להיענות, לגלות כלפיהן אחריות. [...] "לא תרצח" משמעותו גם "עליך לעשות הכול למען חייו של האחר".

שאלות לדיון:
מהי אחריות לפי לוינס? כיצד היא באה לידי ביטוי בשמיעת עדויות על הנכבה ובמפגש עם פליטים פלסטינים?

מתוך: לוינס, ע' (תשנ"ה). אתיקה והאינסופי: שיחות עם פיליפ ממו. ירושלים: מאגנס. עמ' 67-68. תרגום: א. מאיר וש. ראם.